

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΗΝ ΤΟΥΜΠΑ Νέες πληροφορίες για τους πρώτους... Θεσσαλονικείς [1]

Στην προ-Κασσάνδρου εποχή, πριν ακόμη δηλαδή η πόλη αποκτήσει το όνομά της, ακριβώς πίσω από τη Γρηγορίου Λαμπράκη στην Τούμπα, έμεναν οι πρώτοι Θεσσαλονικείς. Επάνω σε ένα λόφο με θέα όλη την πόλη και το Θερμαϊκό είχαν έναν οργανωμένο οικισμό, περιτριγυρισμένο με τείχος, ευδιάκριτο σε όποιον ερχόταν από τη θάλασσα. Ήταν ισχυροί, εύποροι, είχαν όμως μικρή... εκτίμηση για τους νεκρούς τους.

Συνέντευξη Έλσα Σπυριδοπούλου

Ο καθηγητής Αρχαιολογίας Στέλιος Ανδρέου και η ομάδα του μας έχουν δώσει εδώ και χρόνια στοιχεία για τον οικισμό στο λόφο της Τούμπας, στο πλαίσιο της ανασκαφής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Κατά τη διάρκεια του Ιουλίου, όμως, έφεραν στο φως νέα ευρήματα σχετικά με τις ταφικές συνήθειες των κατοίκων του.

“Είχαμε κάποιες ενδείξεις παλιότερα, οι οποίες φέτος έγιναν πιο έντονες”, εξήγησε ο κ. Ανδρέου κατά τη διάρκεια μιας ξενάγησής μας στο χώρο. “Αυτό που μας έλειπε μέχρι τώρα ήταν πληροφορίες για το τι έκαναν τους νεκρούς τους οι άνθρωποι όχι μόνο στην Τούμπα, αλλά γενικότερα στις θέσεις αυτές της ύστερης εποχής του χαλκού, όπου ανήκει ο οικισμός. Είχαμε βρει παλιότερα κάνα-δύο σκελετούς μέσα στα οικήματα ή σε δρόμους γύρω τους, αλλά φέτος βρήκαμε τουλάχιστον έξι σκελετούς, και από ενήλικα άτομα και από παιδιά, που είναι συνήθως θαμμένοι στους δρόμους που περιβάλλουν τα σπίτια”.

Το γεγονός αυτό, σύμφωνα με τον αρχαιολόγο, φανερώνει ότι “δεν τους έθαβαν με μεγάλη προσοχή. Πιθανότατα άνοιγαν ένα λάκκο στο δρόμο, έριχναν επάνω τους χώμα και τους σκέπαζαν. Άρα οι νεκροί δεν είχαν πολύ μεγάλη σημασία για τους ανθρώπους της Τούμπας και, απ’ ό,τι φαίνεται, γενικότερα στη Μακεδονία απέκτησαν μεγαλύτερη σημασία μετά το 1.000 π.Χ.”.

Οι σκελετοί δεν έχουν ακόμη μελετηθεί επαρκώς, για να γνωρίζουμε πώς επήλθε ο θάνατός τους, αλλά “πολλοί ανήκουν σε παιδάκια και η παιδική θνησιμότητα είναι αναμενόμενη και μεγάλη σ’ αυτή την περίοδο”, ανέφερε ο κ. Ανδρέου.

ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΤΥΜΒΟΣ

“Κάθε φορά που σκάβουμε, μαθαίνουμε κάποια καινούργια πράγματα”, μας είπε ο κ. Ανδρέου. Και υπάρχουν πολλά ακόμη να αποκαλυφθούν σε μια ανασκαφή που μέχρι στιγμής έχει πραγματοποιηθεί μόνο στο 1/20 της συνολικής έκτασης. Μετά και τα νέα ευρήματα, πάντως, επιβεβαιώνεται ακράδαντα ότι στο λόφο δεν υπάρχει ταφικό σύνολο.

Η υποψία του αρχαιολόγου Θόδωρο Μακρίδη-Μπέη, που πρωτοξεκίνησε την έρευνα το 1899 επί οθωμανικής διοίκησης της Θεσσαλονίκης, με σκοπό να βρει τάφο, αποδείχτηκε αβάσιμη. “Ο λόφος της Τούμπας θεωρούνταν ως ο μεγάλος τύμβος, ως ένας μεγάλος τάφος”, σημείωσε ο κ. Ανδρέου. “Βεβαίως, όταν σκάψανε, βρήκανε οικισμό και έτσι σταμάτησαν. Αποκλείεται βέβαια να υπάρχει τύμβος, γιατί πλέον ξέρουμε ότι τέτοιοι οικισμοί σαν την Τούμπα, που παλιά όλοι αυτοί θεωρούνταν ότι ήταν τάφοι, υπάρχουν πολλοί στην περιοχή. Στη Θέρμη, στο Λεμπέτ, πηγαίνοντας για τη Χαλκιδική, γεμάτος ο δρόμος, όλοι αυτοί οι λόφοι, οι τούμπες, είναι οικισμοί. Δεν έχουν καμία σχέση με τους τύμβους που βλέπουμε πηγαίνοντας προς την Πέλλα π.χ. ή αυτούς της Βεργίνας”, διευκρίνισε.

ΠΕΝΤΕ ΠΕΡΙΟΔΟΙ

Σε αυτόν τον οικισμό άλλα είναι τα ιδιαίτερα στοιχεία. Πρώτα απ’ όλα οι επάλληλες φάσεις του, καθώς σε ένα ύψος περίπου δέκα μέτρων περιλαμβάνει τουλάχιστον πέντε οικιστικές περιόδους.

Ιδρύθηκε περί το 2.100 π.Χ. σε απόσταση περίπου 1.000 μέτρων από τη θάλασσα (σήμερα οι επιχώσεις της παραλιακής άπλωσαν την απόσταση στα 1.300-1.400 μέτρα) και μετά το 1.500

π.Χ. είχε ήδη "ανέβει" καθ' ύψος (έχουν προστεθεί νέα οικήματα πάνω στα παλιότερα) και οριοθετήθηκε με τείχος που προστάτευε από τυχόν επιδρομές.

Στο εσωτερικό του χτίζονταν πέτρινα "κουτιά" (κύβοι) που παρατάσσονταν το ένα πλάι στο άλλο και τα κενά τους καλύπτονταν με χώμα. Είναι η περίοδος κατά την οποία η πόλη ισχυροποιείται.

Η ανέγερση κτιρίων επί των κτιρίων (με ανάλογο τρόπο είναι δομημένη και η Τροία, πόλη της ίδιας περίπου εποχής) συνεχίστηκε και η Τούμπα μετατράπηκε σε τεράστια πολυκατοικία, με τουλάχιστον πέντε ορόφους και με διάρκεια ανέγερσης περί τα 1.600 χρόνια, όση και η διάρκεια ζωής της πόλης.

Στο χώρο αντικρίζει κανείς τειχίσματα, το καθένα περί τα δύο μέτρα ύψος, και στο εσωτερικό τους οικήματα τεραστίων διαστάσεων για την εποχή (περί τα 200-230 τ.μ. το καθένα) και φτιαγμένα από πλίνθινους τοίχους, με οροφές που στηρίζονταν σε μεγάλους ξύλινους πασσάλους. Υπολείμματα τροφών αλλά και φωτιάς (προϊστορικά φουρνάκια κ.ά.) έχουν "αποκαλύψει" την κουζίνα της προϊστορικής κατοικίας, πιθάρια τεραστίων διαστάσεων (ορισμένα φτάνουν σε ύψος και τα δύο μέτρα), το χώρο αποθήκευσης, ευρήματα από χαλκό, πέτρα και χρυσό τους χώρους των εργαστηρίων -"έχουν βρεθεί μήτρες για την κατασκευή μεταλλικών αντικειμένων και δοχεία μέσα στα οποία έλιωναν χρυσό για να κατασκευάζουν κοσμήματα και άλλα αντικείμενα"-, ενώ εμφανείς είναι και οι στενοί δρόμοι που περιβάλλουν τα οικήματα.

"Επιγραφές δεν υπάρχουν, διότι είμαστε σε μια περίοδο που είναι προφανές ότι δεν χρησιμοποιείται η γραφή από τους ανθρώπους εδώ πέρα, ούτε ψηφιδωτά, ούτε πιθογραφίες", σημείωσε ο κ. Ανδρέου.

ΣΥΝΘΕΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Πώς ήταν λοιπόν οργανωμένοι αυτοί οι άνθρωποι σε μια περίοδο 1.500 περίπου χρόνων, μέχρι τον 4ο αιώνα π.Χ., που μετοίκησαν στη νέα πόλη που ίδρυσε ο Κάσσανδρος με το όνομα Θεσσαλονίκη;

"Σε παλιότερη ανασκαφή είχαμε βρει ένα μεγάλο κτίριο και λέγαμε ότι μπορεί να αποτελεί κατοικία ενός ηγεμόνα, γιατί ήταν μεγάλο, είχε σημαντικά ευρήματα. Σκάβοντας όμως τα υπόλοιπα δύο συγκροτήματα είδαμε ότι δεν διαφέρουν ιδιαίτερα. Είναι μεγάλα οικήματα. Το καθένα υπολογίζουμε ότι έχει πάνω από 10-15 δωμάτια. Άρα, τουλάχιστον σε αυτή την περίοδο στην οποία ανήκουν, δηλαδή πριν 3.500 χρόνια, φαίνεται ότι η κοινότητα της Τούμπας της Θεσσαλονίκης ήταν οργανωμένη σε μεγάλες ομάδες, πιθανότατα συγγενικές, που συγκατοικούσαν σε μεγάλα συγκροτήματα".

Σύμφωνα με τον αρχαιολόγο "δεν ήταν όλες εξίσου μεγάλες ή εξίσου πλούσιες, αλλά δεν φαίνεται, στο κομμάτι τουλάχιστον που έχουμε σκάψει, να υπάρχει μια έντονη ιεραρχική οργάνωση. Φαίνεται ότι οι σχέσεις τους ήταν σχέσεις ισότητας μεταξύ τους".

Επρόκειτο για αγρότες, τεχνίτες, μεταλλουργούς, ανθρώπους ειδικευμένους στην κεραμική, ξυλουργούς. Επιπλέον "έχουμε ενδείξεις ότι χρησιμοποιούσαν τα όστρεα που ψάρευαν στο Θερμαϊκό κόλπο και πολύ νωρίς παρήγαγαν το κόκκινο, το πορφυρό χρώμα που είναι γνωστό από αυτή την περίοδο μέχρι τα βυζαντινά ή μεταρωμαϊκά χρόνια, για να βάφουν ενδύματα, τοίχους, να διακοσμούν πράγματα κτλ.", συμπλήρωσε ο κ. Ανδρέου.

Εν ολίγοις πρόκειται για "μια αρκετά σύνθετη κοινότητα με ανθρώπους που κάνουν πολλά και διαφορετικά πράγματα και έχουν τις δεξιότητες και την τεχνολογία που χρησιμοποιούν όλοι οι άλλοι άνθρωποι στην περιοχή την ίδια περίοδο". Ήταν ο πιο πλούσιος και πιο σημαντικός οικισμός της περιοχής και αυτό διαφαίνεται και από τα ευρήματα.

"Πολλά αντικείμενα είναι εισαγμένα ή απομιμήσεις αντικειμένων που κατασκευάζονται είτε στη Μικηναϊκή Ελλάδα στα νότια, είτε στα Βαλκάνια και εισάγονται εδώ. Έχουμε αντικείμενα-εισαγωγές από την Κρήτη, αλλά έχουμε και από το Δούναβη!".

ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΕ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ

Η φετινή ανασκαφή ολοκληρώνεται σε λίγες μέρες. Έγινε με τη βοήθεια 50 φοιτητών από το ΑΠΘ και το εξωτερικό (Αμερική, Πολωνία, Ρουμανία, Γερμανία, Φιλανδία, Αφγανιστάν) -"χωρίς αυτούς δεν θα μπορούσε να έχει γίνει αυτή η ανασκαφή" τόνισε ο κ. Ανδρέου- και χρηματοδότηση από το πανεπιστήμιο και το υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης. Έχει βέβαια μεγάλη διαδρομή μπροστά της. "Θα μπορούσε να προχωρήσει και οριζόντια σε έκταση αλλά και σε βάθος. Βεβαίως μια ανασκαφή σε μια τέτοια θέση και μάλιστα μέσα στην πόλη έχει

σημαντικές δυσκολίες. Π.χ. το να σκάψεις σε βάθος, όπως τα δικά μας σκάμματα που έχουν φτάσει στα τρία μέτρα από την επιφάνεια, είναι δύσκολο πράγμα, πρέπει να γίνουν διάφορες ρυθμίσεις”, επισήμανε ο καθηγητής.

Πρόκειται πάντως για έναν χώρο που θα μπορούσε -και αξίζει- να γίνει προσβάσιμος στο κοινό. Προς αυτή την κατεύθυνση μάλιστα θα κινηθεί μια επιστημονική επιτροπή. Στόχος της η ανάδειξη της προ-Κασσάνδρειας Θεσσαλονίκης (περιλαμβάνει τις ανασκαφές σε Τούμπα, Καραμπουρνάκι, Άσσηρο, την Τούμπα τη Μεσημεριανή κ.α.), “ένα πρόγραμμα που στοχεύει να καταστήσει και επισκέψιμο το χώρο στο κοινό και πιστεύω από Σεπτέμβρη να ξεκινήσει με συστηματικό τρόπο”, ευχήθηκε ο κ. Ανδρέου.

Προς το παρόν ό,τι κτίσμα φέρνει στο φως η ανασκαφή καλύπτεται κάτω από λαμαρίνες -“τα οικοδομικά υλικά που χρησιμοποιούνται στους τοίχους είναι πολύ ευαίσθητα. Είναι χώμα στην ουσία, πλιθιά άψητα. Αν αυτά μείνουν εκτεθειμένα, ακόμη και με ένα στέγαστρο πάνω από την επιφάνεια, από τις αλλαγές της θερμοκρασίας και κυρίως λόγω του αέρα και του νερού καταστρέφονται”-, ενώ τα ευρήματα συντηρούνται στα παραπήγισια εργαστήρια και μεταφέρονται εν συνεχεία στο Αρχαιολογικό Μουσείο.

[1] <http://www.makthes.gr/index.php?name=News&file=article&sid=42746>